Lausunto VNS 4/2024 vp, UaV: Kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteko

Helsingin yliopisto - Globaali kehitystutkimus

11.11.2024

Arvoisa puheenjohtaja ja ulkoasiainvaliokunnan jäsenet,

Haluan kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto selontekoon.

Maailmantalous, politiikka ja toimintaympäristö ovat suuressa murroksessa, ja riskit ovat kasvaneet merkittävästi, kuten selonteossakin todetaan useaan otteeseen. **Globaaleja riskejä on käsiteltävä kokonaisvaltaisesti, hyödyntäen ajantasaista tieteellistä tutkimusta, joka kattaa toisiinsa kietoutuvat poliittis-taloudelliset, yhteiskunnalliset sekä ilmasto- ja ekologiset kriisit**. On tärkeää panostaa valmiuteen reagoida nopeasti toimintaympäristön muutoksiin. Samalla on huolehdittava siitä, ettei Suomi tai suomalaiset toimijat – yritykset ja kauppapolitiikka mukaan lukien – pahenna nykyisiä kriisejä tai heikennä maailman tilaa. Alla esitetään muutamia huomioita selonteon kehittämiseksi tästä näkökulmasta.

- Selonteossa tuodaan esiin myönteisesti pienten ja keskisuurten suomalaisyritysten merkitys. Tätä painotusta tulisi vahvistaa entisestään, suurten yritysten sijaan. Vientiä tulee ohjata siten, että varmistetaan ulkomaaninvestointien ja tuonnin kestävät vaikutukset. Näillä voi paikoin olla jopa suurempi merkitys kuin kehitysyhteistyöhön kohdistuvilla panostuksilla, vaikka toimintaympäristöt eroavat toisistaan. **Kaikissa investoinneissa ja toimenpiteissä on varmistettava, että ne ovat kestäviä, tarpeellisia ja eettisesti perusteltuja**.

-Jos investointi, vienti tai tuonti ei täytä kestävyyden, tarpeellisuuden ja eettisyyden kriteerejä, ei sitä tule tukea. Tällöin investoinnin muotoa on harkittava uudelleen. Selontekoon olisi kirjattava, että **investoinnit, vienti ja tuonti eivät saa aiheuttaa haittaa ilmastolle, luonnon monimuotoisuudelle, ekologialle, ihmisarvoisille työolosuhteille tai ihmisoikeuksille**. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, ettei vienti tai investoinnit johda ihmisoikeusloukkauksiin, kasvaviin päästöihin, maaperän vaurioittamiseen tai muuhun toimintaan, joka ei ainoastaan lisää riskejä suomalaisille toimijoille, vaan myös heikentää Suomen maakuvaa sekä suomalaisyritysten mainetta ja markkinoille pääsyä.

- Selonteossa olisi perusteltua **pyrkiä kohti pohjoismaista yhtenäislinjaa** sen sijaan, että Suomen kehityspoliittiset linjaukset lähestyisivät Unkarin kaltaisten toimijoiden suuntaa. Nykyisellään selonteon tietyt linjaukset sisältävät riskin, että Suomi leimautuu negatiivisesti kansainvälisissä yhteyksissä, mikä voi aiheuttaa merkittävää mainehaittaa. Tämä voi myös heikentää Suomen mahdollisuuksia harjoittaa hiljaista diplomatiaa ja vähentää vaikutusvaltaa kansainvälisillä foorumeilla ja neuvotteluissa.

- Kauppasopimusten, vienninedistämisen ja tuonnin osalta on tärkeää arvioida ja painottaa suomalaisten toimijoiden ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutuksia. Tämä mahdollistaa viennin ja tuonnin suuntaamisen kestävyys- ja eettisyysperiaatteiden mukaisesti, sen sijaan että toimintamallina olisi tuoda tuotteita mistä tahansa ja millä tahansa tuotantotavoilla, kuten usein nykyisin maailmankaupassa tapahtuu. **Laajempaa sääntelyä maailmankauppaan tulisi edistää**,

sillä se tukisi myös suomalaisten yritysten kilpailukykyä verrattuna halpatuotantomaiden alhaisiin standardeihin perustuvaan toimintaan. Selontekoon tulisi sisällyttää EU:n ja YK:n yrityssääntelyvelvoitteet, ja asettaa nämä tuen saamisen ehdoksi.

- Vienti- ja investointipäätösten strategisessa valmistelussa on **olennaista hyödyntää tieteellistä asiantuntemusta.** Päätöksentekoon tulisi osallistaa tieteellisiä asiantuntijoita, joilla on syvällistä tietoa kohdemaihin liittyvistä erityishaasteista ja toimintaympäristöistä. Tämä mahdollistaisi investointien riskien, eettisyyden ja kestävyyden arvioinnin ajantasaisen tieteellisen tutkimustiedon pohjalta.

- On varauduttava siihen, että tariffit, tullit, boikotit ja kauppapoliittiset jännitteet voivat lisääntyä tulevaisuudessa. Suomen **on oltava valmis hyödyntämään myös omia boikotteja ja tulleja puuttuakseen toimintaan, joka uhkaa keskeisiä globaalin ilmaston keikahduspisteitä**, kuten Amazonin sademetsän kaltaisia suuria ekosysteemejä. Erityisesti:

> - Riskien arvioinnissa on erityisen tärkeää huomioida globaalit ilmaston keikahduspisteet, joiden ylittäminen on estettävä kaikin mahdollisin keinoin. Tällaisia kriittisiä keikahduspisteitä ovat muun muassa Amazonin sademetsän savannisoituminen, joka voi kiihtyä metsäkadon jatkuessa, Atlantin kiertovirtauksen (AMOC) pysähtyminen, ikiroudan sulaminen sekä Grönlannin ja Etelämantereen jäätiköiden romahtaminen. Näiden keikahdusten seuraukset olisivat äärimmäisen kielteisiä ja ennakoimattomia, ja ne voisivat aiheuttaa merkittäviä globaaleja riskejä, joilla olisi vaikutuksia myös Suomen elinoloihin ja taloudelliseen vakauteen.
>
> -Näiden ekosysteemien suojeleminen on äärimmäisen tärkeää, myös Suomen elinolojen turvaamisen näkökulmasta. Metsäkadon torjumiseksi on oltava käytettävissä tehokkaimmat keinot, kuten tuontikiellot metsäkatotuotteille niistä maista, joissa metsäkato jatkuu. Tässä yhteydessä on syytä harkita kieltojen tai tullien asettamista koko maalle, ei pelkästään yksittäisille alueille, sillä alueelliset kiellot ovat usein helppoja kiertää.

- Selonteossa on positiivista, että ilmastotoimia tuetaan kehittyvissä maissa. On kuitenkin äärimmäisen **tärkeää varmistaa, että kaikki tuettu toiminta edistää ekologista monimuotoisuutta, turvaa veden riittävyyden ja laadun sekä kunnioittaa ihmisoikeuksia**. Ilmastotoimien päästövaikutuksia on arvioitava kokonaisvaltaisesti, jotta ne eivät aiheuta haittaa, kuten puhtaan veden saatavuuden heikentymistä tai maaperän köyhtymistä hiilensidontahankkeiden seurauksena. Lisäksi on tärkeää tukea paikallista ruoantuotantoa ja toimeentuloa. Erityisiä huomioita:

> -Käytännössä tämä tarkoittaa painopisteen siirtämistä esimerkiksi metsäsektorilla eukalyptusplantaaseista agroekologisiin peltometsäviljelyhankkeisiin ja muihin projekteihin, jotka tuottavat samanaikaisesti ruokaa, työtä, toimeentuloa, ilmastohyötyjä ja sukupuolten tasa-arvoa.
>
> -Näiden kirjausten sisällyttäminen selontekoon on olennaista, jotta voidaan **välttää haittavaikutukset, joita yksinomaan maanpäälliseen hiilensidontaan keskittyvät hankkeet voivat aiheuttaa**.

-Samat **monimuotoisuuteen liittyvät säännöt ja velvoitteet tulisi sisällyttää myös kauppasopimuksiin**.

- WTO:n osalta Suomen tulisi noudattaa edellä esitettyjä periaatteita kaupan ehtojen ja rajojen säätämisessä. Nykyisen kaltainen valtioiden välinen kauppajärjestelmä, joka sallii ylituotannon ja kaupan ilman tiukkoja eettisiä ja kestävyyskriteerejä, ei ole kestävällä pohjalla.

-**WTO:n riitojenratkaisujärjestelmää tulisi uudistaa siten, että valtioiden toimenpiteet, joilla pyritään estämään ilmasto- ja ekologisia kriisejä sekä parantamaan ihmisoikeustilannetta, jätetään valitusoikeuden ulkopuolelle**. Lisäksi riitojenratkaisutuomioistuinten (kuten ICSID) tulee toimia avoimesti, mukaan lukien päätöksentekijöiden läpinäkyvä valinta, ja näissä tuomioistuimissa tulisi olla vahvempi rooli kansallisilla oikeuslaitoksilla.

-Suomessa on merkittäviä ulkomaisten toimijoiden investointeja, erityisesti kaivos- ja metsäsektoreilla, joihin voi tulevaisuudessa olla tarpeen puuttua ilmasto- ja ympäristökriisin syventyessä. **Suomen intresseissä on varmistaa, että investointisuojamekanismit noudattavat planetaarisia rajoja ja kestävyysperiaatteita**, jotta ne eivät estä tarvittavia toimia ilmasto- ja ympäristöriskien torjumiseksi.

- Kehityspoliittisissa linjauksissa on tärkeää ottaa huomioon, että **osa kehitysyhteistyöstä ja -projekteista ei ole korvattavissa tiiviimmällä yritysviennillä**. Tällaisia hankkeita tulisi jatkaa itsenäisinä kokonaisuuksina, sillä niiden tavoitteet ja vaikutukset voivat poiketa yritysviennin luonteesta. On kuitenkin mahdollista tunnistaa yhteistyömuotoja, joissa investointien ja yhteistyön reunaehdot otetaan huomioon sitovina ehtoina sekä yritystuelle että kehitysyhteistyöprojekteille.

-**Selonteon ilmasto-, tasa-arvo- ja koulutuspainotukset ovat myönteinen suuntaus, mutta niiden toteuttamisessa tulee huomioida yllä olevat reunaehdot**. Alla tarkempia huomioita:

-Erityisesti **alkuperäiskansojen oikeuksien kunnioittaminen** on ensiarvoisen tärkeää.

-**Avoimen investointi-ilmapiirin sijasta olisi painotettava ihmisoikeuksien ja ympäristövaikutusten kriittistä arviointia**. Esimerkiksi kaivosteollisuuden investointien kohdalla kestävien standardien noudattaminen on olennaista.

-**Metsäsektorilla tulee kiinnittää huomiota vaihtoehtoisiin, ei-puupohjaisiin tuotteisiin**, kuten öljyihin, marjoihin, hedelmiin, ruoantuotantoon ja turismiin. Puiden kaatoon perustuvien investointien sijaan tulisi tukea ratkaisuja, jotka edistävät peltometsäviljelyä ja alkuperäismetsien säilyttämistä, sekä olemassa olevien metsäkansojen kehittämiä käytäntöjä.

-Selonteossa kirjattu tuki puuntuotantoon keskittyville suomalaisille metsätoimijoille muodostaa riskin, joka voi vaarantaa luonnon monimuotoisuutta, ilmastotavoitteita ja kestävää kehitystä. Tämä on erityisen huolestuttavaa, kun kyseessä on kehitysyhteistyövarojen käyttö. Näin ollen selontekoa tulisi täsmentää ja täydentää edellä mainituin huomioin. Nykyisten ristiriitojen ja aiempien konfliktien valossa

(esim. yksilajisiin puuplantaaseihin keskittyminen) olisi **puuntuotantosektorin sijaan kannattavampaa suunnata tuki muihin suomalaisiin innovaatioaloihin, joita on käsitelty kohdassa 3.5 (sivu 15).**

-Hankevalinnassa on tärkeää kriittisesti arvioida mahdolliset vaikutukset konfliktien syntyyn, maattomuuden lisääntymiseen ja paikallisyhteisöjen vastarintaan. Tällaisten **haitallisten hankkeiden rahoituksesta tulisi kyetä irtautumaan**.

- **Laajaa ja jo vakiintunutta globaalia verkostoitumista, joka on rakennettu kehitysyhteistyön kautta, ei välttämättä kannata heikentää** määrärahojen leikkauksilla. Erityisesti Afrikan, Aasian ja Latinalaisen Amerikan pitkäaikaisten kumppanien kanssa käytävä yhteistyö ei saisi perustua pelkästään taloudellisiin reunaehtoihin, vaan sen tulisi olla kauaskantoista ja kokonaisvaltaista. On tärkeää huomioida, että kansainväliset suhteet voivat kehittyä monin eri tavoin, ja kehitysyhteistyön pitkäjänteinen tuki voi vaikuttaa myös Suomen ja suomalaisyritysten viennin tulevaisuuteen.

Kunnioittaen,

Markus Kröger

Professori ja tieteenalavastaava, Globaali kehitystutkimus, Helsingin yliopisto